Kohtulahendite kogumik

EUROOPA KOHTU OTSUS (esimene koda)

4. oktoober 2024*

Eelotsusetaotlus – Õigusalane koostöö kriminaalasjades – Kuritegevusega seotud tulu, kuriteovahendite ja omandi konfiskeerimine – Raamotsus 2005/212/JSK – Direktiiv 2014/42/EL – Kohaldamisalad – Riigisisene kriminaalmenetlus, mis võib viia ebaseaduslikult omandatud vara konfiskeerimiseni – Kuriteo toimepanemise tuvastamata jäämine – Konfiskeerimine ilma süüdimõistva kohtuotsuseta – Muud põhjused kui haigus või menetlusest kõrvalehoidmine

Liidetud kohtuasjades C-767/22, C-49/23 ja C-161/23,

mille ese on ELTL artikli 267 alusel Latvijas Republikas Satversmes tiesa (Läti konstitutsioonikohus) 8. detsembri 2022. aasta, 31. jaanuari ja 14. märtsi 2023. aasta otsustega esitatud eelotsusetaotlused, mis saabusid Euroopa Kohtusse vastavalt 12. detsembril 2022, 1. veebruaril ja 16. märtsil 2023, menetlustes

1Dream OÜ,

DS,

DL,

VS,

JG (C-767/22),

AZ,

1Dream OÜ,

Produktech Engineering AG,

BBP,

Polaris Consulting Ltd (C-49/23),

VL,

ZS,

* Kohtumenetluse keel: läti.

Lireva Investments LTD,

VI,

FORTRESS FINANCE Inc. (C-161/23),

menetluses osales:

Latvijas Republikas Saeima,

EUROOPA KOHUS (esimene koda),

koosseisus: koja president A. Arabadjiev, Euroopa Kohtu asepresident L. Bay Larsen (ettekandja), kohtunikud T. von Danwitz, A. Kumin ja I. Ziemele,

kohtujurist: P. Pikamäe,

kohtusekretär: ametnikud I. Illéssy ja S. Spyropoulos,

arvestades kirjalikku menetlust ja 15. aprilli 2024. aasta kohtuistungil esitatut,

arvestades seisukohti, mille esitasid:

– 1Dream OÜ, esindaja: *advokāts* S. Bērtaitis,

– VS, DL ja DS, esindaja: *advokāts* A. Jaunzars,

– JG, esindajad: *advokāti* I. Nikuļceva ja A. Voroņko,

– AZ, esindaja: R. Valdemārs,

– Produktech Engineering AG, esindajad: *advokāti* T. Krūmiņš ja L. Liepa,

– BBP, esindaja: *advokāts* A. Rasa,

– Polaris Consulting Ltd, esindaja: *advokāts* A. Liepiņš,

– VL, esindajad: *advokāta palīdze* L. Lielbriede ning *advokāti* S. Oborenko ja E. Rusanovs,

– ZS, esindaja: *jurists* A. Ņikiforovs,

– Lireva Investments LTD, esindaja: *advokāts* A. Rasa,

– VI, esindaja: *advokāte* D. Siliņa,

– FORTRESS FINANCE Inc., esindaja: *advokāta palīdze* L. Baltiņa,

– Läti valitsus, esindajad: J. Davidoviča, K. Pommere ja S. Zābele,

– Tšehhi valitsus, esindajad: M. Smolek, T. Suchá ja J. Vláčil,

– Euroopa Komisjon, esindajad: I. Naglis, I. Rubene, M. Wasmeier ja I. Zaloguin,

olles 11. juuli 2024. aasta kohtuistungil ära kuulanud kohtujuristi ettepaneku,

on teinud järgmise

kohtuotsuse

1 Eelotsusetaotlused käsitlevad seda, kuidas tõlgendada Euroopa Liidu põhiõiguste harta (edaspidi „harta“) artiklit 47, nõukogu 24. veebruari 2005. aasta raamotsust 2005/212/JSK, mis käsitleb kuritegevusega seotud tulu, kuriteovahendite ja omandi konfiskeerimist (ELT 2005, L 68, lk 49), Euroopa Parlamendi ja nõukogu 3. aprilli 2014. aasta direktiivi 2014/42/EL kuriteovahendite ja kriminaaltulu arestimise ja konfiskeerimise kohta Euroopa Liidus (ELT 2014, L 127, lk 39) ning liidu õiguse esimuse põhimõtet.

2 Taotlused on esitatud põhiseaduslikkuse järelevalve kaebuste raames, mille esitasid 1Dream OÜ, DS, DL, VS, JG (C-767/22), AZ, 1Dream, Produktech Engineering AG, BBP, Polaris Consulting Ltd (C-49/23), VL, ZS, Lireva Investments LTD, VI ja FORTRESS FINANCE Inc. (C-161/23) ning mis puudutavad vara konfiskeerimist käsitlevate riigisiseste sätete põhiseadusele vastavust.

Õiguslik raamistik

Liidu õigus

Raamotsus 2005/212

3 Raamotsuse 2005/212 artikli 2 lõikes 1 on ette nähtud:

„Iga liikmesriik võtab vajalikud meetmed, mis võimaldavad kas täielikult või osaliselt konfiskeerida kuriteovahendid ja kuritegelikul teel saadud tulu või sellisele tulule väärtuse poolest vastava vara, kui kuriteo eest määratav karistus on üle ühe aasta pikkune vabadusekaotus.“

Direktiiv 2014/42

4 Direktiivi 2014/42 põhjendustes 5, 15, 16, 21 ja 22 on märgitud:

„(5) Miinimumeeskirjade vastuvõtmisega ühtlustatakse arestimist ja konfiskeerimist käsitlevaid liikmesriikide õigusnorme, suurendades seeläbi vastastikust usaldust ja tõhustades piiriülest koostööd.

[…]

(15) Kui kuriteo eest süüdimõistvast lõplikust otsusest ei tulene teisiti, peaks olema võimalik konfiskeerida kuriteovahendeid ja kriminaaltulu või vara, mille väärtus vastab selliste vahendite või tulu väärtusele. Selline lõplik süüdimõistev otsus võib olla ka tagaseljamenetluse tulemus. Kui konfiskeerimine ei ole lõpliku süüdimõistva otsuse alusel

võimalik, peaks teatavate tingimuste puhul olema siiski võimalik kuriteovahendeid ja tulu konfiskeerida, vähemalt kahtlustatava või süüdistatava haiguse või menetlusest kõrvalehoidmise korral. Kõnealused eeskirjad loetakse täidetuks, kui liikmesriigis on võimalik toimetada tagaseljamenetlust haiguse või menetlusest kõrvalehoidmise korral. Kahtlustatava või süüdistatava menetlusest kõrvalehoidmise korral peaks liikmesriik võtma kõik mõistlikud meetmed ja ta võib nõuda, et asjaomane isik kaasataks konfiskeerimisemenetlusse või et teda teavitataks sellest.

(16) Käesoleva direktiivi kohaldamisel käsitatakse haigust kui kahtlustatava või süüdistatava võimetust võtta osa kriminaalmenetlusest pika aja jooksul, mistõttu ei saa menetlus normaalsel viisil jätkuda. Kahtlustatavatelt ja süüdistatavatelt võib nõuda haiguse tõendamist, näiteks arstitõendiga, mida kohtul peaks olema võimalik jätta arvesse võtmata, kui ta leiab, et see tõendus ei ole piisav. Ei tohiks piirata isiku õigust olla menetluses esindatud advokaadi poolt.

[…]

(21) Laiendatud konfiskeerimine peaks olema võimalik juhul, kui kohus on veendunud, et asjaomane vara on saadud kuriteo tulemusena. See ei tähenda, et tuleb kindlaks teha, et asjaomane vara on saadud kuriteo abil. Liikmesriik võib näiteks ette näha, et on piisav, kui kohus teeb otsuse tõenäosust kaaludes või on võimalik mõistlikult oletada, et on märkimisväärselt tõenäolisem, et asjaomane vara on saadud kuriteo ja mitte muu tegevuse tulemusena. Sellega seoses peab kohus kaaluma kohtuasja konkreetseid asjaolusid, sealhulgas fakte ja olemasolevaid tõendeid, mille alusel võib teha laiendatud konfiskeerimise otsuse. Asjaolu, et isiku vara ei ole proportsionaalne tema seadusliku sissetulekuga, võib olla üheks asjaoluks, mille alusel kohus võib järeldada, et kõnealune vara on saadud kuriteo tulemusena. Liikmesriik võib samuti määrata teatava ajavahemiku, mille jooksul võib vara pidada kuriteo tulemusena saadud varaks.

(22) Käesolevas direktiivis kehtestatakse miinimumeeskirjad. See ei takista liikmesriikidel kehtestada siseriiklikus õiguses ulatuslikumaid volitusi, muu hulgas näiteks seoses tõendeid käsitlevate eeskirjadega.“

5 Direktiivi artiklis 1 on ette nähtud:

„1. Käesoleva direktiiviga kehtestatakse miinimumeeskirjad vara arestimiseks võimaliku hilisema konfiskeerimise eesmärgil ja vara konfiskeerimiseks kriminaalasjades.

2. Käesolev direktiiv ei piira menetlusi, mida liikmesriigid võivad kasutada asjaomase vara konfiskeerimiseks.“

6 Direktiivi artiklis 2 on täpsustatud:

„Käesolevas direktiivis kasutatakse järgmisi mõisteid:

1) „tulu“ – igasugune kuritegelikul teel kas otseselt või kaudselt saadud majanduslik hüve; see võib olla mis tahes vara, sh otsese tulu kõik hilisemad taasinvesteeringud või muundused ja igasugune väärtust omav tulem;

2) „vara“ – igasugune vara, kehaline või mittekehaline ese, kinnis- või vallasvara, ning sellise vara omandiõigust või muid selle varaga seotud õigusi tõendavad juriidilised dokumendid või aktid;

3) „kuriteovahend“ – mis tahes vara, mida kasutatakse või kavatsetakse kasutada mis tahes viisil täielikult või osaliselt kuriteo või kuritegude toimepanemiseks;

4) „konfiskeerimine“ – vara lõplik äravõtmine, mille kohus määrab seoses kuriteoga;

[…]

6) „kuritegu“ – artiklis 3 loetletud õigusaktidega reguleeritud kuriteod.“

7 Direktiivi artiklis 4 „Konfiskeerimine“ on sätestatud:

„1. Liikmesriik võtab vajalikud meetmed, mis võimaldavad tal osaliselt või täielikult konfiskeerida kuriteovahendid ja tulu või vara, mille väärtus vastab nendele kuriteovahenditele või tulule, mille suhtes on tehtud kuriteo eest lõplik süüdimõistev otsus, mis võib olla ka tagaseljamenetluse tulemus.

2. Kui konfiskeerimine lõike 1 alusel ei ole võimalik ning vähemalt juhul, kui konfiskeerimise võimatus tuleneb kahtlustatava või süüdistatava haigusest või menetlusest kõrvalehoidmisest, võtab liikmesriik vajalikke meetmeid, et võimaldada kuriteovahendite ja tulu konfiskeerimist juhtudel, kui kriminaalmenetlus algatati seoses kuriteoga, mis võib tuua otseselt või kaudselt majanduslikku kasu, ja selle menetluse tulemuseks oleks võinud olla süüdimõistev otsus, kui kahtlustatav või süüdistatav oleks olnud võimeline kohtumenetluses osalema.“

8 Direktiivi 2014/42 artikli 5 „Laiendatud konfiskeerimine“ lõikes 1 on ette nähtud:

„Liikmesriik võtab vajalikud meetmed, mis võimaldavad otseselt või kaudselt majanduslikku kasu tuua võivas kuriteos süüdi mõistetule kuuluva vara kas täielikult või osaliselt konfiskeerida, kui kohus on kohtuasja asjaoludele, sealhulgas konkreetsetele faktidele ja kättesaadavatele tõenditele, nagu näiteks asjaolu, et vara väärtus ei ole proportsionaalne süüdimõistetu seadusliku sissetulekuga, tuginedes veendunud, et asjaomane vara on saadud kuriteo tulemusena.“

9 Direktiivi artikli 6 „Konfiskeerimine kolmandalt isikult“ lõikes 1 on sätestatud:

„Liikmesriik võtab vajalikud meetmed, et võimaldada tulu või muu tulule vastava väärtusega vara konfiskeerimist, mis otseselt või kaudselt on kahtlustatava või süüdistatava poolt üle antud kolmandale isikule, või mille kolmas isik omandas kahtlustatavalt või süüdistatavalt, vähemalt juhul, kui need isikud teadsid või oleksid pidanud konkreetsetest faktilistest asjaoludest (sealhulgas sellest, et üleandmine või omandamine toimus tasuta või turuhinnast oluliselt väiksema summa eest) lähtudes teadma, et üleandmise või omandamise eesmärk oli vältida konfiskeerimist.“

10 Direktiivi artikli 8 lõigetes 1 ja 8 on ette nähtud:

„1. Liikmesriik võtab vajalikud meetmed selle tagamiseks, et kõigil isikutel, keda käesolevas direktiivis sätestatud meetmed mõjutavad, on õigus tõhusale õiguskaitsevahendile ja õiglasele kohtulikule arutamisele, et nad saaksid oma õigusi kaitsta.

[…]

8. Artiklis 5 osutatud menetluses peab mõjutatud isikul olema reaalne võimalus vaidlustada juhtumi faktilised asjaolud, sealhulgas konkreetsed faktid ja olemasolevad tõendid, mille põhjal käsitatakse asjaomast vara kuritegelikul teel saadud varana.“

11 Direktiivi artikli 14 lõikes 1 on täpsustatud:

„[Raamotsuse 2005/212] artikli 1 esimesed neli taanet ja artikkel 3 asendatakse nende liikmesriikide suhtes, kellele käesolev direktiiv on siduv […]“.

Määrus (EL) 2018/1805

12 Euroopa Parlamendi ja nõukogu 14. novembri 2018. aasta määruse (EL) 2018/1805, mis käsitleb arestimis- ja konfiskeerimisotsuste vastastikust tunnustamist (ELT 2018, L 303, lk 1), põhjendus 13 on sõnastatud järgmiselt:

„Käesolevat määrust tuleks kohaldada kõikide arestimis- ja konfiskeerimisotsuste suhtes, mis on tehtud kriminaalasjades läbiviidavate menetluste raames. „Kriminaalasjades läbiviidavad menetlused“ on liidu õiguse autonoomne mõiste, nii nagu seda on tõlgendanud Euroopa Liidu Kohus, olenemata Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikast. Seetõttu hõlmab mõiste iga liiki arestimis- ja konfiskeerimisotsuseid, mis on tehtud kuriteoga seotud menetlustes, mitte üksnes direktiiviga [2014/42] hõlmatud otsuseid. Ühtlasi hõlmab see muud liiki otsuseid, mis on tehtud ilma lõpliku süüdimõistva otsuseta. […]“.

Läti õigus

13 Läti Vabariigi põhiseaduse (Latvijas Republikas Satversme; edaspidi „Läti põhiseadus“) artikli 92 esimeses ja teises lauses on sätestatud:

„Igaühel on õigus kaitsta oma õigusi ja õiguspäraseid huve erapooletus kohtus. Iga isikut peetakse süütuks seni, kuni tema süü on tõendatud seaduses ettenähtud korras.“

14 21. aprilli 2005. aasta kriminaalmenetluse seadustiku (Kriminālprocesa likums) (*Latvijas Vēstnesis*, 2005, nr 74) põhikohtuasja asjaoludele kohaldatavas redaktsioonis (edaspidi „kriminaalmenetluse seadustik“) on artikli 124 lõikes 6 sätestatud, et kriminaalmenetlustes ja ebaseaduslikult omandatud varaga seotud menetlustes loetakse vara ebaseaduslik päritolu tõendatuks, kui tõendite esitamise ajal on alust arvata, et vara päritolu on väga tõenäoliselt kuritegelik ja ebaseaduslik.

15 Kriminaalmenetluse seadustiku artikli 125 lõikes 3 on ette nähtud, et rahapesu esemeks olnud vara peetakse ebaseaduslikult omandatud varaks, kui kriminaalmenetluses osalev isik ei suuda anda usaldusväärset selgitust vara seadusliku päritolu kohta ja kui kõik tõendid võimaldavad menetluse läbiviimise eest vastutaval isikul eeldada, et see vara on väga tõenäoliselt ebaseaduslikku päritolu.

16 Kriminaalmenetluse seadustiku artikli 126 lõikes 3^1 on sätestatud:

„Kui isik, kes on seotud kriminaalmenetlusega, väidab, et vara ei saa pidada ebaseaduslikult omandatuks, peab ta tõendama vara seaduslikku päritolu. Kui ta ei esita ettenähtud tähtaja jooksul usaldusväärset teavet vara õiguspärase päritolu kohta, keeldutakse talle andmast võimalust saada hüvitist kahju eest, mida on põhjustanud selle vara kasutamise piirangud kriminaalmenetluses.“

17 Kriminaalmenetluse seadustiku artikli 626 lõikes 1 on sätestatud:

„Uurija võib uurimist juhtiva prokuröri nõusolekul või prokurör võib kriminaalmenetluse eeluurimise etapis tekkinud varaliste küsimuste kiireks lahendamiseks ja menetlusökonoomia huvides eraldada kriminaalasja toimikust ebaseaduslikult omandatud varaga seonduva ja alustada menetlust, kui täidetud on järgmised tingimused:

1) kõik tõendid annavad alust arvata, et ära võetud või arestitud vara on omandatud ebaseaduslikult või on seotud kuriteoga;

2) kriminaalasja lähiajal (mõistliku aja jooksul) kohtusse saatmine ei ole objektiivsetel põhjustel võimalik või võib põhjustada olulisi [ja] põhjendamatuid kulusid.“

18 Kriminaalmenetluse seadustiku artikli 627 lõigetes 1–5 on sätestatud:

„(1) Menetluse läbiviimise eest vastutav isik teeb käesoleva seadustiku artiklis 626 nimetatud tingimustel otsuse alustada menetlust vara ebaseadusliku omandamise tõttu ja anda kohtule üle ebaseaduslikult omandatud varaga seonduvad andmed.

(2) Menetluse eest vastutav isik näitab oma otsuses ära:

1) teabe faktiliste asjaolude kohta, mis võivad tõendada seost vara ja kriminaalkorras karistatava teo või vara ebaseadusliku päritolu vahel, ning vara ebaseadusliku omandamisega seonduva, mis uurimise käigus kriminaalasja toimikust eraldati;

2) varaga seotud isikud;

3) meetmed, mille ta ebaseaduslikult omandatud vara osas välja pakub;

4) kannatanu, kui on.

(3) Otsus ja selle lisad edastatakse rajona (pilsētas) tiesale (rajoonikohus/linnakohus).

(4) Ebaseaduslikult omandatud vara käsitleva menetluse toimiku materjalidele kohaldatakse uurimissaladust ning nendega saavad tutvuda menetluse läbiviimise eest vastutav isik, prokurör ja asja arutav kohus. Käesoleva seadustiku artiklis 628 nimetatud isikud võivad toimiku materjalidega tutvuda menetluse läbiviimise eest vastutava isiku loal ja selles ulatuses, mida nimetatud isik lubab.

(5) Menetluse läbiviimise eest vastutava isiku otsuse, millega jäetakse toimiku materjalidega tutvumise taotlus rahuldamata, võib kaevata edasi rajona (pilsētas) tiesale (rajoonikohus/linnakohus), mis menetleb ebaseaduslikult omandatud vara käsitlevaid asju. Kohus teeb otsuse, millega kaebus osaliselt või täielikult rahuldatakse või jäetakse osaliselt või täielikult rahuldamata. Nimetatud otsust ei saa vaidlustada. Selleks, et kohus saaks otsustada, kas toimiku materjalidega tutvumine kahjustab teiste isikute põhiõigusi, avalikku huvi või takistab kriminaalmenetluse eesmärgi saavutamist, võib nimetatud kohus taotleda kriminaalmenetluse toimiku materjale ja nendega tutvuda.“

19 Kriminaalmenetluse seadustiku artikkel 628 on sõnastatud järgmiselt:

„Menetluse läbiviimise eest vastutav isik edastab viivitamata käesoleva seaduse artiklis 627 nimetatud otsuse koopia kahtlustatavale või süüdistatavale ja isikule, kelle vara on ära võetud või arestitud, kui nende isikute suhtes on alustatud asjaomast kriminaalmenetlust, või muule isikule, kellele kuulub asjaomase vara omandiõigus […]“.

20 7. oktoobri 2021. aasta seadusega (*Latvijas Vēstnesis*, 2021, nr 202) jäeti alates 2. novembrist 2021 kriminaalmenetluse seadustiku artiklist 628 välja sõnad „kahtlustatav või süüdistatav“.

21 Kriminaalmenetluse seadustiku artiklis 630 on ette nähtud:

„(1) Ebaseaduslikult omandatud varaga seoses kontrollib kohus:

1) kas vara omandati ebaseaduslikult või kas see on seotud kuriteoga;

2) kas on olemas teavet vara omaniku või seaduspärase valdaja kohta;

3) kas mõnel isikul on vara suhtes õiguspärane õigus;

4) ebaseaduslikult omandatud varaga seotud meetmed.

(2) Kui kohus leiab, et seos vara ja kuriteo vahel ei ole tõendatud või vara päritolu ei ole ebaseaduslik, teeb ta otsuse vara ebaseaduslikku omandamist puudutava menetluse lõpetamise kohta.“

22 Kriminaalmenetluse seadustiku artikli 631 lõikes 1 on sätestatud, et „[k]ohtu otsuse peale võib 10 päeva jooksul esitada kaebuse apgabaltiesale (regionaalne kohus)“ ning selle lõikes 3 on ette nähtud, et „[p]ärast kaebuse läbivaatamist võib kohus tühistada rajona (pilsētas) tiesa (rajoonikohus/linnakohus) otsuse ja teha käesoleva seaduse artiklis 630 nimetatud otsuse“, kusjuures viimati nimetatud otsuse peale „ei saa edasi kaevata“.

Põhikohtuasjad ja eelotsuse küsimused

Kohtuasi C-767/22

23 Seoses kriminaaltulu ulatusliku rahapesuga alustati aastatel 2019 ja 2020 kriminaalmenetlust ja selle raames arestiti 1Dreamile, DSile, DLile, VSile ja JG-le kuuluvad rahalised vahendid, finantsinstrumendid ja kinnisvara.

24 Need kriminaalmenetlused olid eelotsusetaotluse esitamise ajal veel eeluurimise staadiumis.

25 Ajavahemikul 12. märtsist 2021 kuni 21. veebruarini 2022 algatas nende menetluste eest vastutav isik ebaseaduslikult omandatud varaga seotud menetlused, mis puudutasid neid rahalisi vahendeid, finantsinstrumente ja kinnisvara. Selleks saatis ta nende menetluste toimikud pädevatele kohtutele.

26 Mis puudutab eelkõige 1Dreamile kuuluvaid rahalisi vahendeid, siis Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija (Riia regionaalse kohtu kriminaalkolleegium, Läti) otsustas apellatsioonkaebuse alusel 7. oktoobril 2021, et 1Dreami rahalised vahendid olid omandatud ebaseaduslikult. Seetõttu otsustas kohus need vahendid konfiskeerida ja kanda üle riigieelarvesse. DSi, DLi, VSi ja JG varaga seotud menetlused peatati.

27 Ebaseaduslikult omandatud varaga seotud menetlustes taotlesid 1Dream, DS, DL, VS ja JG kriminaalmenetluse seadustiku artikli 627 lõike 4 alusel menetluse läbiviimise eest vastutavalt isikult võimalust tutvuda toimiku materjalidega. Kuna vastutav isik rahuldas nende taotlused vaid osaliselt, esitasid need isikud tema otsuste peale kaebused.

28 Kuna 1Dream, DS, DL, VS ja JG leidsid, et kriminaalmenetluse seadustiku artikli 627 lõigetes 4 ja 5 ette nähtud kord asetab nad ebasoodsamasse olukorda võrreldes menetluse läbiviimise eest vastutava isikuga, esitasid nad eelotsusetaotluse esitanud kohtule Latvijas Republikas Satversmes tiesale (Läti konstitutsioonikohus) nende sätete peale põhiseaduslikkuse järelevalve kaebused, milles nad väitsid, et need sätted ei ole kooskõlas õigusega õiglasele kohtulikule arutamisele, mis on sätestatud Läti põhiseaduse artikli 92 esimeses lauses, arvestades seejuures raamotsust 2005/212 ja direktiivi 2014/42.

29 Nende kaebuste lahendamiseks soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus esimesena teada, kas raamotsus 2005/212 ja direktiiv 2014/42 on kohaldatavad kriminaalmenetluse seadustiku artikli 626 lõikes 1 ette nähtud ebaseaduslikult omandatud varaga seotud menetlusele.

30 Eelotsusetaotluse esitanud kohus täpsustab sellega seoses, et süüteod, mida menetletakse pooleli olevates kriminaalmenetlustes, mis on ebaseaduslikult omandatud varaga seotud menetlusest eraldiseisvad menetlused, kuuluvad raamotsuse 2005/212 artikli 2 lõikes 1 ja direktiivi 2014/42 artiklis 3 nimetatud kuritegude hulka.

31 Eelotsusetaotluse esitanud kohus märgib samuti, et erinevalt kohtuasjadest, milles tehti 19. märtsi 2020. aasta kohtuotsus „Agro In 2001“ (C-234/18, EU:C:2020:221) ja 28. oktoobri 2021. aasta kohtuotsus Komisia za protivodeystvie na koruptsiyata i za otnemane na nezakonno pridobitoto imushtestvo (C-319/19, EU:C:2021:883), reguleerivad ebaseaduslikult omandatud varaga seotud menetlust kriminaalmenetluse normid.

32 Lisaks soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus teada, kas direktiivi 2014/42 artikli 4 lõige 2 hõlmab vara konfiskeerimist juhul, kui süüdimõistvat kohtuotsust ei saa teha muudel põhjustel kui kahtlustatava või süüdistatava haigus või menetlusest kõrvalehoidmine.

33 Eelotsusetaotluse esitanud kohus täpsustab, et ebaseaduslikult omandatud varaga seotud menetluse eesmärk on tagada kriminaalmenetluse kohtueelses etapis vara seadusliku päritoluga või selle seose kohta kuriteoga seotud küsimuste kiire, tõhus ja majanduslikult soodne lahendamine. Veel enne, kui tehakse kindlaks kuriteo toimepanemine või langetatakse süüdimõistev kohtuotsus, tuvastab kohus, et vara on omandatud ebaseaduslikult. Lisaks ei ole see tuvastus sama mis ühe või mitme kuriteo toimepanemise tuvastamine.

34 Seega algatatakse ebaseaduslikult omandatud varaga seotud menetlus otsusega, mille teeb menetluse läbiviimise eest vastutav isik, eraldades kriminaalmenetluse toimikust ebaseaduslikult omandatud varaga seotud menetluse esemeks oleva vara andmed, kui ta leiab esiteks, et kõik

tõendid annavad alust arvata, et see vara on omandatud ebaseaduslikult või on seotud kuriteoga, ning teiseks, et lähitulevikus või mõistliku aja jooksul kohtusse pöördumine on objektiivsetel põhjustel võimatu või võib kaasa tuua märkimisväärseid ja põhjendamatuid kulusid.

35 Neil asjaoludel võib menetluse läbiviimise eest vastutav isik otsustada pöörduda kohtusse, kes teeb kindlaks üksnes selle, kas vara omandati ebaseaduslikult või on see seotud kuriteoga. Kui asja menetlev kohus on selles küsimuses otsuse teinud, loetakse see lõplikult lahendatuks ja seda ei käsitleta enam kriminaalmenetluses, mille käigus oli algatatud menetlus ebaseaduslikult omandatud vara suhtes.

36 Kui raamotsust 2005/212 või direktiivi 2014/42 tuleb pidada käesoleval juhul kohaldatavaks, soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus teisena teada, milline ulatus on isiku, kelle vara suhtes on algatatud ebaseaduslikult omandatud varaga seotud menetlus, õigusel tutvuda selle menetluse toimikuga, ning kui kohus jõuab järeldusele, et sätted on liidu õigusega vastuolus, siis kas on võimalik jätta nende tagajärjed ajaliselt kehtivaks.

37 Neil asjaoludel otsustas Latvijas Republikas Satversmes tiesa (konstitutsioonikohus) menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule järgmised eelotsuse küsimused:

„1. Kas direktiivi 2014/42, eelkõige selle artikli 4, ja raamotsuse 2005/212, eelkõige selle artikli 2, kohaldamisalasse kuulub liikmesriigi õigusnorm, mille kohaselt otsustab liikmesriigi kohus kriminaaltulu konfiskeerimise üle ebaseaduslikult omandatud vara käsitlevas eraldi menetluses, mis eraldatakse kriminaalmenetlusest enne, kui tuvastatakse kuriteo toimepanek ja tunnistatakse keegi selle toimepanemises süüdi, ning milles on samuti nähtud ette konfiskeerimine kriminaalasja toimikust eraldatud materjalidele tuginedes?

2. Kui esimesele küsimusele vastatakse jaatavalt, siis kas ebaseaduslikult omandatud vara käsitleva menetluse toimiku materjalidega tutvumist käsitlev õigusnorm on kooskõlas õigusega õiglasele kohtulikule arutamisele, mis on sätestatud harta artiklis 47 ja direktiivi 2014/42 artikli 8 lõikes 1?

3. Kas liidu õiguse esimuse põhimõtet tuleb tõlgendada nii, et sellega on vastuolus, kui liikmesriigi konstitutsioonikohus, mis menetleb põhiseaduskaebust, mis on esitatud liidu õigusega vastuolus olevaks kuulutatud liikmesriigi õigusnormi kohta, otsustab, et õiguskindluse põhimõte on kohaldatav ja nimetatud õigusnormi õiguslikud tagajärjed säilitatakse selle kehtivusaja jooksul?“

Kohtuasi C-49/23

38 Seoses kriminaaltulu ulatusliku rahapesuga alustati aastatel 2012–2020 kriminaalmenetlust ja selle raames arestiti AZile kuuluvad kinnisasjad ning 1Dreamile, Produktech Engineeringule, BBP-le ja Polaris Consultingule kuuluvad rahalised vahendid.

39 Need kriminaalmenetlused olid eelotsusetaotluse esitamise ajal veel eeluurimise staadiumis.

40 Ajavahemikul 9. aprillist kuni 8. juunini 2021 algatas nende menetluste läbiviimise eest vastutav isik ebaseaduslikult omandatud varaga seotud menetlused, mis puudutasid neid kinnisasju ja rahalisi vahendeid. Selleks saatis ta nende menetluste toimikud pädevatele kohtutele.

41 AZile kuuluvate kinnisasjade ning 1Dreamile, Produktech Engineeringule ja BBP-le kuuluvate rahaliste vahendite osas leidsid kohtud, et neid ei olnud omandatud ebaseaduslikult, ja lõpetasid menetlused. Polaris Consultingule kuuluvate rahaliste vahendite osas otsustas pädev kohus, et osa neist oli omandatud ebaseaduslikult. Kohus konfiskeeris need riigi kasuks ja lõpetas menetluse ülejäänud vara osas.

42 Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija (Riia regionaalse kohtu kriminaalkolleegium), kellele esitati nende otsuste peale kaebused, leidis ajavahemikus 22. juulist kuni 19. oktoobrini 2021, et kõik põhikohtuasjas kõne all olevad kinnisasjad ja rahalised vahendid, sealhulgas Polaris Consultingu omad, mida ei ole veel konfiskeeritud, olid omandatud ebaseaduslikult. Seega konfiskeeriti see vara ja kanti üle riigieelarvesse.

43 Kuna Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija (Riia regionaalse kohtu kriminaalkolleegium) otsuste peale ei saa kriminaalmenetluse seadustiku artikli 631 lõike 3 järgi edasi kaevata, esitasid AZ, 1Dream, Produktech Engineering, BBP ja Polaris Consulting eelotsusetaotluse esitanud kohtule, Latvijas Republikas Satversmes tiesale (konstitutsioonikohus), põhiseaduslikkuse järelevalve kaebused, milles nad väitsid, et õigusnormid, mis edasikaebamist ei võimalda, ei ole kooskõlas õigusega õiglasele kohtulikule arutamisele, mis on sätestatud Läti põhiseaduse artikli 92 esimeses lauses, arvestades seejuures raamotsust 2005/212 ja direktiivi 2014/42.

44 Nende kaebuste lahendamiseks esitab eelotsusetaotluse esitanud kohus esimesena küsimused raamotsuse 2005/212 ja direktiivi 2014/42 kohaldatavuse kohta samas sõnastuses nagu need, mis on kokku võetud käesoleva kohtuotsuse punktides 29–35.

45 Kui seda raamotsust või direktiivi tuleb pidada käesoleval juhul kohaldatavaks, leiab eelotsusetaotluse esitanud kohus, et teisena tuleb kindlaks teha, kas harta artikkel 47 ja direktiivi artikli 8 lõige 6 nõuavad, et oleks tagatud õigus esitada kaebus esimest korda apellatsiooniastmes tehtud konfiskeerimisotsuse peale, ning vajaduse korral küsida – juhul, kui kohus jõuab järeldusele, et sätted on liidu õigusega vastuolus –, kas on võimalik jätta nende tagajärjed ajaliselt kehtivaks.

46 Neil asjaoludel otsustas Latvijas Republikas Satversmes tiesa (konstitutsioonikohus) menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule järgmised eelotsuse küsimused:

„1. Kas direktiivi 2014/42, eelkõige selle artikli 4, ja raamotsuse 2005/212, eelkõige selle artikli 2, kohaldamisalasse kuulub liikmesriigi õigusnorm, mille kohaselt otsustab liikmesriigi kohus kriminaaltulu konfiskeerimise üle ebaseaduslikult omandatud vara käsitlevas eraldi menetluses, mis eraldatakse kriminaalmenetlusest enne, kui tuvastatakse kuriteo toimepanek ja tunnistatakse keegi selle toimepanemises süüdi, ning milles on samuti nähtud ette konfiskeerimine kriminaalasja toimikust eraldatud materjalidele tuginedes?

2. Kui esimesele küsimusele vastatakse jaatavalt, siis kas mõiste „konfiskeerimisotsus“ direktiivi 2014/42, eelkõige selle artikli 8 lõike 6 teise lause tähenduses hõlmab nii neid kohtuotsuseid, millega tunnistatakse, et vara omandati ebaseaduslikult, ja kohustatakse see konfiskeerima, kui ka neid kohtuotsuseid, millega lõpetatakse ebaseaduslikult saadud vara käsitlev menetlus?

3. Kui teisele küsimusele vastatakse eitavalt, siis kas harta artikliga 47 ja direktiivi 2014/42 artikli 8 lõike 6 teise lausega on kooskõlas õigusnorm, milles ei nähta ette varaga seotud isikute õigust kaevata konfiskeerimisotsus edasi?

4. Kas liidu õiguse esimuse põhimõtet tuleb tõlgendada nii, sellega on vastuolus, kui liikmesriigi konstitutsioonikohus, mis menetleb põhiseaduskaebust, mis on esitatud liidu õigusega vastuolus olevaks kuulutatud liikmesriigi õigusnormi kohta, otsustab, et õiguskindluse põhimõte on kohaldatav ja nimetatud õigusnormi õiguslikud tagajärjed säilitatakse ajutiselt kuni nimetatud kohtu otsusega määratud hetkeni, kui vaidlustatud säte kaotab kehtivuse?“

Kohtuasi C-161/23

47 Seoses kriminaaltulu ulatusliku rahapesuga alustatud kriminaalmenetlustes arestiti VLile, ZSile, Lireva Investmentsile, VI-le ja FORTRESS FINANCE’ile kuuluvad rahalised vahendid ja kinnisvara.

48 Need kriminaalmenetlused olid eelotsusetaotluse esitamise ajal veel eeluurimise staadiumis.

49 Seejärel algatas nende menetluste läbiviimise eest vastutav isik ebaseaduslikult omandatud varaga seotud menetlused, mis puudutasid kõnealuseid rahalisi vahendeid ja kinnisvara. Selleks saatis ta menetluste toimikud pädevatele kohtutele.

50 Nende menetluste raames esitasid VL, ZS, Lireva Investments, VI ja FORTRESS FINANCE kas vastutavale isikule või asja arutavatele kohtutele teavet vara päritolu õiguspärasuse kohta. Kõigis ebaseaduslikult omandatud varaga seotud menetlustes tehtud lõplike otsustega tuvastasid need kohtud, et põhikohtuasjas kõne all olevad rahalised vahendid ja kinnisasjad olid omandatud ebaseaduslikult. Need vahendid ja kinnisasjad konfiskeeriti ja kanti üle riigieelarvesse.

51 Kuna VL, ZS, Lireva Investments, VI ja FORTRESS FINANCE leidsid, et kriminaalmenetluse seadustiku artikli 124 lõikes 6, artikli 125 lõikes 3 ja artikli 126 lõikes 3^1 ette nähtud tõendamiskord ei taga selles menetluses poolte võrdsust ja rikub süütuse presumptsiooni põhimõtet, esitasid nad selle korra peale eelotsusetaotluse esitanud kohtule, Latvijas Republikas Satversmes tiesale (konstitutsioonikohus), põhiseaduse järelevalve kaebused, milles nad väitsid, et see kord ei ole kooskõlas õigusega õiglasele kohtulikule arutamisele ja süütuse presumptsiooniga, mis on sätestatud Läti põhiseaduse artikli 92 esimeses ja teises lauses, arvestades seejuures raamotsust 2005/212 ja direktiivi 2014/42.

52 Nende kaebuste lahendamiseks esitab eelotsusetaotluse esitanud kohus esimesena küsimused raamotsuse 2005/212 ja direktiivi 2014/42 kohaldatavuse kohta samas sõnastuses nagu need, mis on kokku võetud käesoleva kohtuotsuse punktides 29–35.

53 Kui seda raamotsust või direktiivi tuleb pidada käesoleval juhul kohaldatavaks, leiab eelotsusetaotluse esitanud kohus, et teisena tuleb kindlaks teha, kas ebaseaduslikult omandatud varaga seotud menetlusele kohaldatav tõendamiskord on kooskõlas harta artiklites 47 ja 48 ning selle direktiivi artikli 8 lõikes 1 sätestatud õigustega, ning vajaduse korral küsida – juhul, kui kohus jõuab järeldusele, et sätted on liidu õigusega vastuolus –, kas on võimalik jätta nende tagajärjed ajaliselt kehtivaks.

54 Neil asjaoludel otsustas Latvijas Republikas Satversmes tiesa (konstitutsioonikohus) menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule järgmised eelotsuse küsimused:

„1. Kas direktiivi 2014/42, eelkõige selle artikli 4, ja raamotsuse 2005/212, eelkõige selle artikli 2, kohaldamisalasse kuulub liikmesriigi õigusnorm, mille kohaselt otsustab liikmesriigi kohus kriminaaltulu konfiskeerimise üle ebaseaduslikult omandatud vara käsitlevas eraldi menetluses, mis eraldatakse kriminaalmenetlusest enne, kui tuvastatakse kuriteo toimepanek ja tunnistatakse keegi selle toimepanemises süüdi, ning milles on samuti nähtud ette konfiskeerimine kriminaalasja toimikust eraldatud materjalidele tuginedes?

2. Kui esimesele küsimusele vastatakse jaatavalt, siis kas niisugust ebaseaduslikult omandatud vara käsitlevas menetluses vara kuritegeliku päritolu tõendamist reguleerivat õigusnormi nagu on kehtestatud vaidlustatud sätetes võib pidada kooskõlas olevaks õigusega õiglasele kohtulikule arutamisele, mis on sätestatud harta artiklites 47 ja 48 ning direktiivi 2014/42 artikli 8 lõikes 1?

3. Kas liidu õiguse esimuse põhimõtet tuleb tõlgendada nii, et sellega on vastuolus, kui liikmesriigi konstitutsioonikohus, mis menetleb põhiseaduskaebust, mis on esitatud liidu õigusega vastuolus olevaks kuulutatud liikmesriigi õigusnormi kohta, otsustab, et õiguskindluse põhimõte on kohaldatav ja nimetatud õigusnormi õiguslikud tagajärjed säilitatakse selle kehtivusaja jooksul?“

55 Kuna kohtuasjad C-767/22, C-49/23 ja C-161/23 on omavahel seotud, tuleb need kohtuotsuse tegemiseks liita.

Eelotsusetaotlustele järgnenud faktilised asjaolud

56 Pärast käesolevate eelotsusetaotluste esitamist palus VL eelotsusetaotluse esitanud kohtul täpsustada või täiendada Euroopa Kohtule esitatud eelotsuse küsimusi seetõttu, et kriminaalmenetlus, millest oli eraldatud vara konfiskeerimisega lõppenud menetlus, oli lõpetatud ilma tema süüd tuvastamata.

57 Eelotsusetaotluse esitanud kohus jättis selle taotluse 30. augusti 2024. aasta otsusega rahuldamata; see otsus edastati Euroopa Kohtu kantseleisse 9. septembril 2024. Eelotsusetaotluse esitanud kohus märkis, et ta on juba selgitanud Euroopa Kohtule, et ebaseaduslikult omandatud varaga seotud menetlus on kriminaalmenetlusega võrreldes iseseisev ja sellest eraldi toimuv menetlus, mistõttu esimene menetlus ei sõltu teise menetluse tulemustest. Seega on selle otsuse järgi Euroopa Kohut juba teavitatud sellest, et ebaseaduslikult omandatud varaga seotud menetluse tulemusena võidakse see vara konfiskeerida, samas kui kriminaalmenetlus võidakse lõpetada tõendite puudumise tõttu. Lõpuks lisas eelotsusetaotluse esitanud kohus selles otsuses, et VLi nimetatud asjaolud ei ole uued.

Menetluse suulise osa uuendamise taotlused

58 JG ja VL esitasid vastavalt 26. augustil ja 4. septembril 2024 Euroopa Kohtu kantseleisse menetluse suulise osa uuendamise taotluse.

59 Taotluste põhjendamiseks väidavad JG ja VL, et kohtujuristi ettepanek puudutab asjaolusid, mille üle ei ole Euroopa Kohtus vaieldud ja mis võivad oluliselt mõjutada otsust, mille Euroopa Kohus peab käesolevates kohtuasjades tegema.

60 Ühelt poolt viitab JG teatavatele ettepanekus direktiivi 2014/42 artikli 8 lõike 6 teise lause tõlgendamisel esile toodud asjaoludele, mille üle huvitatud isikud ei ole vaielnud. Teiselt poolt märgib JG, et sätte tõlgendamine võib mõjutada ka seda, kuidas tõlgendada Euroopa Parlamendi ja nõukogu 24. aprilli 2024. aasta direktiivi (EL) 2024/1260, mis käsitleb kriminaaltulu tuvastamist ja konfiskeerimist (ELT L, 2024/1260). Kuna see direktiiv võeti vastu pärast kohtuistungit, kujutab see endast uut asjaolu.

61 VL selgitab, et tema suhtes alustatud kriminaalmenetlus lõpetati süüd kindlaks tegemata. VL leiab, et tuleks arutada õiguslikke tagajärgi, mis tulenevad asjaolust, et kuriteo toimepanija suhtes alustatud kriminaalmenetluse võib lõpetada pärast seda, kui vara konfiskeerimine on kriminaalmenetluse käigus algatatud ebaseaduslikult omandatud varaga seotud menetluse raames juba määratud.

62 Sellega seoses tuleb märkida, et vastavalt Euroopa Kohtu kodukorra artiklile 83 võib Euroopa Kohus igal ajal, olles kohtujuristi ära kuulanud, uuendada määrusega menetluse suulise osa, eelkõige kui ta leiab, et tal ei ole piisavalt teavet või kui pool on pärast suulise osa lõpetamist esitanud uue asjaolu, millel on otsustav tähtsus Euroopa Kohtu lahendile, või kui asja lahendamisel tuleks tugineda argumendile, mille üle ei ole vaieldud.

63 Samuti on oluline märkida, et Euroopa Liidu Kohtu põhikirjas ega kodukorras ei ole ette nähtud võimalust, et pooled saaksid esitada seisukohti vastuseks kohtujuristi ettepanekule (31. jaanuari 2023. aasta kohtuotsus Puig Gordi jt, C-158/21, EU:C:2023:57, punkt 37 ja seal viidatud kohtupraktika).

64 Lisaks on ELTL artikli 252 teise lõigu kohaselt kohtujuristi ülesanne avalikul kohtuistungil täiesti erapooletult ja sõltumatult teha põhjendatud ettepanekuid kohtuasjades, mis Euroopa Liidu Kohtu põhikirja kohaselt nõuavad tema osalust. Kohtujuristi ettepanek ega selleni jõudmiseks läbitud põhjenduskäik ei ole Euroopa Kohtule siduvad. Seetõttu ei ole see, et pool ei nõustu kohtujuristi ettepanekuga – olenemata sellest, mis küsimusi selles analüüsiti –, iseenesest põhjus, mille tõttu menetluse suulise osa uuendamine oleks põhjendatud (31. jaanuari 2023. aasta kohtuotsus Puig Gordi jt, C-158/21, EU:C:2023:57, punkt 38 ning seal viidatud kohtupraktika).

65 Käesoleval juhul tuleb esiteks märkida, et asjaolud, millele JG menetluse suulise osa uuendamise taotluse põhjendamiseks tugines, ei kujuta endast argumente, mille üle ei ole Euroopa Kohtus vaieldud ja mille alusel tuleb käesolevad kohtuasjad lahendada. Eelkõige said huvitatud isikud nendes kohtuasjades peetud ühisel kohtuistungil, kus osales ka JG, esitada õiguslikud asjaolud, mida nad pidasid asjakohasteks, et võimaldada Euroopa Kohtul vastata eelotsusetaotluse esitanud kohtu küsimustele, sealhulgas küsimusele, mis puudutab direktiivi 2014/42 artikli 8 lõike 6 teise lause tõlgendamist. Täpsemalt esitas Euroopa Kohus selle sätte kohta küsimuse, millele huvitatud isikutel paluti sellel kohtuistungil vastata. Teiseks, mis puudutab JG argumenti direktiivi 2024/1260 kohta, siis tuleb kõigepealt märkida, et eelotsusetaotlustes ei ole seda direktiivi üldse mainitud. Lisaks on selle direktiivi artiklis 33 määratud direktiivi ülevõtmise tähtajaks 23. november 2026, mistõttu peab eelotsusetaotluse esitanud kohus vajaduse korral pöörduma Euroopa Kohtu poole konkreetselt seda direktiivi ja selle sätete võimalikku olulisust puudutava taotlusega.

66 VLi esitatud asjaolude kohta tuleb sarnaselt eelotsusetaotluse esitanud kohtuga märkida, et selle kohtu esitatud teave hõlmas alates eelotsusetaotluse esitamisest kohtuasjas C-161/23 asjaolu, et kuriteo oletatavate toimepanijate suhtes alustatud kriminaalmenetlus võib jätkuda ebaseaduslikult omandatud varaga seotud menetluse jooksul ja lõppeda, ilma et seda isikut oleks süüdi mõistetud, samas kui seda vara puudutav menetlus võis vahepeal lõppeda konfiskeerimisega. Sellest järeldub, et huvitatud isikutel oli selle kohta võimalik oma seisukoht esitada.

67 Lõpuks leiab Euroopa Kohus, et tal on olemas kogu vajalik teave otsuse tegemiseks.

68 Eeltoodud kaalutlusi arvesse võttes leiab Euroopa Kohus, et menetluse suulise osa uuendamiseks ei ole alust.

Eelotsuse küsimuste analüüs

Esimesed küsimused kohtuasjades C-767/22, C-49/23 ja C-161/23

69 Kõigepealt tuleb märkida, et väljakujunenud kohtupraktika kohaselt on ELTL artiklis 267 sätestatud liikmesriigi kohtute ja Euroopa Kohtu vahelises koostöömenetluses Euroopa Kohtu ülesanne anda liikmesriigi kohtule tarvilik vastus, mis võimaldaks viimasel pooleli oleva kohtuasja lahendada. Seda arvestades tuleb Euroopa Kohtul talle esitatud küsimused vajaduse korral ümber sõnastada, tuletades eelotsusetaotluse esitanud kohtu esitatud teabest ja eelkõige eelotsusetaotluse põhjendustest need liidu õiguse aspektid, mida on vaidluse eset silmas pidades vaja tõlgendada (29. juuli 2024. aasta kohtuotsus CU ja ND (sotsiaalabi – kaudne diskrimineerimine), C-112/22 ja C-223/22, EU:C:2024:636, punkt 30 ning seal viidatud kohtupraktika).

70 Selle kohta nähtub eelotsusetaotlustest, et põhikohtuasjas kõne all olevad riigisisesed õigusnormid kuuluvad kriminaalmenetlust reguleerivate riigisiseste õigusnormide hulka ning näevad juhul, kui isiku suhtes on alustatud kriminaalmenetlust seoses kuriteoga, kuid olukorras, kus asja kohtusse andmine lähitulevikus osutub objektiivsetel põhjustel võimatuks või see tooks kaasa märkimisväärseid ja põhjendamatuid kulusid, ette võimaluse algatada menetlus vara ebaseadusliku omandamisega seoses, mis võib lõppeda vara konfiskeerimisega. Samade õigusnormide kohaselt võib pädev kohus otsustada vara konfiskeerimise juhul, kui ilmneb, et vara on omandatud ebaseaduslikult või on see seotud kuriteoga. Sellise menetluse ese ei ole siiski selle kuriteo toimepanemise tuvastamine, millega seoses on kriminaalmenetlust alustatud, ja see on sõltumatu kuriteo tuvastamisest kohtu poolt, kes selles kriminaalmenetluses asja arutab.

71 Eeltoodut arvestades tuleb seega asuda seisukohale, et kohtuasjades C-767/22, C-49/23 ja C-161/23 esitatud esimeste küsimustega, mida tuleb analüüsida koos, soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt teada, kas raamotsust 2005/212 ja direktiivi 2014/42 tuleb tõlgendada nii, et nende aktide kohaldamisalasse kuuluvad riigisisesed õigusnormid, mis näevad ette võimaluse kriminaalmenetluse käigus, mille eesmärk on kontrollida, kas isik on toime pannud kuriteo, alustada kriminaaltoimikus sisalduvate andmete alusel menetlust ebaseaduslikult omandatud vara konfiskeerimiseks, kui konfiskeerimismenetlus ei puuduta sellise kuriteo toimepanemise tuvastamist, ja samas kui ükski põhjus, mis oleks seotud isiku haiguse või menetlusest kõrvalehoidmisega, ei takista sellel isikul kohtusse ilmuda.

72 Sellega seoses tuleb märkida, et raamotsus 2005/212 ja direktiiv 2014/42, mis vastavalt selle artikli 14 lõikele 1 asendab osaliselt selle raamotsuse sätted, on kriminaalasjades tehtava õigusalase koostöö valdkonnas vastu võetud õigusaktid (vt selle kohta 19. märtsi 2020. aasta kohtuotsus „Agro In 2001“, C-234/18, EU:C:2020:221, punktid 52 ja 53, ning 28. oktoobri 2021. aasta kohtuotsus Komisia za protivodeystvie na koruptsiyata i za otnemane na nezakonno pridobitoto imushtestvo, C-319/19, EU:C:2021:883, punktid 32 ja 33).

73 Need õigusaktid kohustavad liikmesriike kehtestama ühised miinimumeeskirjad kuritegudega seotud kuriteovahendite ja tulu konfiskeerimiseks, et eelkõige hõlbustada kriminaalmenetluses tehtud konfiskeerimisotsuste vastastikust tunnustamist (vt selle kohta 19. märtsi 2020. aasta kohtuotsus „Agro In 2001“, C-234/18, EU:C:2020:221, punkt 56, ja 28. oktoobri 2021. aasta kohtuotsus Komisia za protivodeystvie na koruptsiyata i za otnemane na nezakonno pridobitoto imushtestvo, C-319/19, EU:C:2021:883, punkt 36).

74 Selleks on raamotsuse 2005/212 artikli 2 lõikes 1 ja direktiivi 2014/42 artiklites 4–6 ette nähtud, et liikmesriigid peavad teatavatel juhtudel sellise konfiskeerimise ette nägema (vt analoogia alusel 21. oktoobri 2021. aasta kohtuotsus Okrazhna prokuratura – Varna, C-845/19 ja C-863/19, EU:C:2021:864, punkt 48).

75 Tuleb märkida, et need juhtumid, nagu on täpsustatud käesoleva kohtuotsuse eelmises punktis viidatud sätete sõnastuses, eeldavad seose olemasolu konfiskeerimise ja kuriteo vahel. Selle direktiivi artikli 2 punktis 4 on mõiste „konfiskeerimine“ määratletud kui „vara lõplik äravõtmine, mille kohus määrab seoses kuriteoga“.

76 Seega tuleb raamotsust 2005/212 ja direktiivi 2014/42 kohaldada ainult nimetatud juhtudel. Direktiivi kohaldamisala sellist piiritlemist kinnitab ka määruse 2018/1805 põhjendus 13, millest nähtub, et erinevalt sellest määrusest ei ole direktiivi 2014/42 kohaldamisalasse kuuluvate otsuste eesmärk hõlmata kõiki kuriteoga seotud menetluse tulemusel tehtud konfiskeerimisotsuseid.

77 Selles kontekstis tuleb esiteks meenutada, et vastavalt direktiivi 2014/42 artikli 1 lõikele 1 koostoimes selle põhjendustega 5 ja 22 kehtestatakse selle direktiiviga miinimumeeskirjad muu hulgas vara konfiskeerimiseks kriminaalasjades.

78 Teiseks on Euroopa Kohus otsustanud, et raamotsusega 2005/212 ja direktiiviga 2014/42 ette nähtud miinimumeeskirjade kohaldamisalasse ei kuulu riigisisesed õigusnormid, mis käsitlevad ebaseaduslikust tegevusest saadud vahendite ja tulu konfiskeerimist, mille on määranud liikmesriigi kohus menetluses, mis ei seostu ühe või mitme kuriteo toimepanemise tuvastamist puudutava menetlusega või selle tulemusega (vt selle kohta 19. märtsi 2020. aasta kohtuotsus „ Agro In 2001“, C-234/18, EU:C:2020:221, punktid 57 ja 62; 28. oktoobri 2021. aasta kohtuotsus Komisia za protivodeystvie na koruptsiyata i za otnemane na nezakonno pridobitoto imushtestvo, C-319/19, EU:C:2021:883, punktid 37, 39 ja 41, ning 9. märtsi 2023. aasta kohtuotsus Otdel „Mitnichesko razsledvane i razuznavane“, C-752/21, EU:C:2023:179, punkt 40).

79 Eelkõige ei kuulu nende õigusaktide kohaldamisalasse riigisisene menetlus, mida on alustatud küll teabe alusel, et isikut süüdistatakse teatavate kuritegude toimepanemises, kuid mille ainus eesmärk on kindlaks teha, kas vara on omandatud ebaseaduslikult, ning mis viiakse läbi sõltumatult võimalikust kriminaalmenetlusest, mida on kuriteo võimaliku toimepanija suhtes alustatud, ja sellise menetluse tulemusest, eelkõige võimalikust süüdimõistvast kohtuotsusest nimetatud toimepanija suhtes (vt selle kohta 19. märtsi 2020. aasta kohtuotsus „Agro In 2001“,

C-234/18, EU:C:2020:221, punkt 60, ja 28. oktoobri 2021. aasta kohtuotsus Komisia za protivodeystvie na koruptsiyata i za otnemane na nezakonno pridobitoto imushtestvo, C-319/19, EU:C:2021:883, punkt 38).

80 Eeltoodud kaalutlustest nähtub, et raamotsusega 2005/212 või direktiiviga 2014/42 reguleeritavaks ei saa pidada menetlust, mis on küll ette nähtud riigisisestes kriminaalmenetlust puudutavates õigusnormides, kuid mille ainus eesmärk on kindlaks teha, kas vara on omandatud ebaseaduslikult, tuginedes sellisest toimikust saadud materjalidele, mida kasutatakse nendes õigusaktides nimetatud ühe või mitme kuriteo toimepanemise tuvastamiseks mõeldud menetluses, ilma et konfiskeerimismenetlust läbi viival kohtul oleks selle menetluse raames õigus tuvastada sellise kuriteo toimepanemist ja ilma et seda oleks tuvastatud menetluses, mis puudutab ühe või mitme kuriteo toimepanemise tuvastamist.

81 Nimelt, ühelt poolt, kuigi asjaolu, et konfiskeerimismenetlust reguleerivad riigisisesed kriminaalmenetluse normid, võib küll olla märk vajaliku seose olemasolust konfiskeerimismenetluse ja kuriteo tuvastamise vahel, ei ole see iseenesest määrav järeldamaks, et selline konfiskeerimismenetlus kuulub raamotsuse 2005/212 või direktiivi 2014/42 kohaldamisalasse.

82 Teiselt poolt ei sea selle direktiivi artikli 4 lõige 2 kahtluse alla seda, et raamotsuse 2005/212 ja direktiivi 2014/42 kohaldamisalast on välja jäetud konfiskeerimismenetlus, mille ainus eesmärk on teha kindlaks, kas vara on omandatud ebaseaduslikult, ilma et asja arutaval kohtul oleks õigust tuvastada kuriteo toimepanemine ja kui kuriteo toimepanemist ei ole eelnevalt tuvastatud.

83 Selle kohta on nimetatud sättes ette nähtud, et kui konfiskeerimine direktiivi 2104/42 artikli 4 lõike 1 alusel ei ole võimalik ning vähemalt juhul, kui konfiskeerimise võimatus tuleneb kahtlustatava või süüdistatava haigusest või menetlusest kõrvalehoidmisest, võtab liikmesriik vajalikke meetmeid, et võimaldada kuriteovahendite ja tulu konfiskeerimist juhtudel, kui kriminaalmenetlust alustati seoses kuriteoga, mis võib tuua otseselt või kaudselt majanduslikku kasu, ja selle menetluse tulemuseks oleks võinud olla süüdimõistev otsus, kui kahtlustatav või süüdistatav oleks olnud võimeline kohtumenetluses osalema.

84 Nagu märkis kohtujurist oma ettepaneku punktis 27, siis juhud, mil direktiivi 2014/42 artikli 4 lõige 2 kohustab liikmesriike võtma meetmeid konfiskeerimise võimaldamiseks, on kindlaks määratud teisiti kui selle direktiivi artikli 4 lõikes 1 nimetatud juhud.

85 Nimelt puudutab viimati nimetatud säte kahtlustatavale või süüdistatavale kuuluva kuriteovahendi ja tulu konfiskeerimist või sellise vara konfiskeerimist, mille väärtus vastab nendele kuriteovahenditele või tulule ning mida kasutatakse kuriteoks või mis on saadud kuriteost, mille eest kahtlustatav või süüdistatav on lõplikult süüdi mõistetud (vt selle kohta 21. oktoobri 2021. aasta kohtuotsus Okrazhna prokuratura – Varna, C-845/19 ja C-863/19, EU:C:2021:864, punkt 55, ning 12. mai 2022. aasta kohtuotsus RR ja JG (kolmandate isikute vara arestimine), C-505/20, EU:C:2022:376, punkt 50).

86 Direktiivi 2014/42 artikli 4 lõige 2 puudutab seevastu – nagu nähtub direktiivi põhjendusest 15 – olukorda, kus selline süüdimõistmine ei ole võimalik, sest kahtlustatav või süüdistatav ei ole teatavate asjaolude tõttu kohtusse ilmunud, nimelt vähemalt kahtlustatava või süüdistatava haiguse või menetlusest kõrvalehoidmise korral, kuid kriminaalmenetlust on alustatud seoses

kuriteoga, mis võib tuua otseselt või kaudselt majanduslikku kasu, ja selle menetluse tulemuseks oleks võinud olla süüdimõistev otsus, kui kahtlustatav või süüdistatav oleks olnud võimeline kohtumenetluses osalema.

87 Sellest järeldub, et direktiivi 2014/42 artikli 4 lõikes 2 ette nähtud konfiskeerimine, mis puudutab küll „kuriteovahendeid“ ja „tulu“ selle direktiivi artikli 2 punktide 1 ja 3 tähenduses, nõuab isegi sõltumata kuriteo toimepanija süüdimõistmisest, et konfiskeerimise määranud kohus saaks hinnata selle kuriteo koosseisu täidetavust.

88 Seega ei puuduta direktiivi 2014/42 artikli 4 lõige 2 sellist menetlust, nagu on kõne all põhikohtuasjas, mis võimaldab kiiresti läbi viia konfiskeerimise, kuid mille ese ei ole kuriteo toimepanemise tuvastamine.

89 Eeltoodut arvestades tuleb kohtuasjades C-767/22, C-49/23 ja C-161/23 esitatud esimestele küsimustele vastata, et raamotsust 2005/212 ja direktiivi 2014/42 tuleb tõlgendada nii, et nende õigusaktide kohaldamisalasse ei kuulu riigisisesed õigusnormid, mis näevad ette võimaluse kriminaalmenetluse käigus, mille eesmärk on kontrollida, kas isik on toime pannud kuriteo, alustada kriminaaltoimikus sisalduvate andmete alusel menetlust ebaseaduslikult omandatud vara konfiskeerimiseks, kui konfiskeerimismenetlus ei puuduta sellise kuriteo toimepanemise tuvastamist, ja kui samas ükski põhjus, mis oleks seotud isiku haiguse või menetlusest kõrvalehoidmisega, ei takista sellel isikul kohtusse ilmuda.

Kohtuasjade C-767/22, C-49/23 ja C-161/23 teine ja kolmas küsimus ning kohtuasja C-49/23 neljas küsimus

90 Võttes arvesse kohtuasjades C-767/22, C-49/23 ja C-161/23 esitatud esimestele küsimustele antud vastust, ei ole vaja vastata teistele nendes kohtuasjades esitatud küsimustele, mis esitati Euroopa Kohtule juhuks, kui esimesele küsimusele vastatakse jaatavalt, ilma et see mõjutaks eelotsusetaotluse esitanud kohtu järeldust, et Euroopa Parlamendi ja nõukogu 22. mai 2012. aasta direktiiv 2012/13/EL, milles käsitletakse õigust saada kriminaalmenetluses teavet (ELT 2012, L 142, lk 1), või Euroopa Parlamendi ja nõukogu 9. märtsi 2016. aasta direktiiv (EL) 2016/343, millega tugevdatakse süütuse presumptsiooni teatavaid aspekte ja õigust viibida kriminaalmenetluses kohtulikul arutelul (ELT 2016, L 65, lk 1), võivad olla põhikohtuasjade menetlustes kohaldatavad.

Kohtukulud

91 Kuna põhikohtuasja poolte jaoks on käesolev menetlus eelotsusetaotluse esitanud kohtus pooleli oleva asja üks staadium, otsustab kohtukulude jaotuse liikmesriigi kohus. Euroopa Kohtule seisukohtade esitamisega seotud kulusid, välja arvatud poolte kohtukulud, ei hüvitata.

Esitatud põhjendustest lähtudes Euroopa Kohus (esimene koda) otsustab:

1. **Kohtuasjad C-767/22, C-49/23 ja C-161/23 liidetakse kohtuotsuse tegemiseks.**

2. **Nõukogu 24. veebruari 2005. aasta raamotsust 2005/212/JSK, mis käsitleb kuritegevusega seotud tulu, kuriteovahendite ja omandi konfiskeerimist, ning Euroopa Parlamendi ja nõukogu 3. aprilli 2014. aasta direktiivi 2014/42/EL kuriteovahendite ja kriminaaltulu arestimise ja konfiskeerimise kohta Euroopa Liidus**

tuleb tõlgendada nii, et

nende õigusaktide kohaldamisalasse ei kuulu riigisisesed õigusnormid, mis näevad ette võimaluse kriminaalmenetluse käigus, mille eesmärk on kontrollida, kas isik on toime pannud kuriteo, alustada kriminaaltoimikus sisalduvate andmete alusel menetlust ebaseaduslikult omandatud vara konfiskeerimiseks, kui konfiskeerimismenetlus ei puuduta sellise kuriteo toimepanemise tuvastamist, ja kui samas ükski põhjus, mis oleks seotud isiku haiguse või menetlusest kõrvalehoidmisega, ei takista sellel isikul kohtusse ilmuda.

Allkirjad